

OSNOVNE ZAKONITOSTI EVOLUCIJE
VLASNIŠTVA OD SAMOVLASTI NA
STVARIMA DO OSNOVE UDRUŽENOG
RADA I RADOM STEČENOG OSOBNOG
VLASNIŠTVA

I. UVOD

Naš društveno-pravni poredak određuje da društveno vlasništvo nije vlasničkopravna kategorija i ne može služiti prisvajanju na grupnovlasničkoj i privatnovlasničkoj osnovi. Samo stvar, novčana sredstva i materijalno pravo, u cilju da budu materijalni uvjet rada, odnosno materijalna osnova ostvarivanja funkcija društvenih pravnih osoba, mogu postati sredstvo društvenog vlasništva. Na tim sredstvima nitko ne može steći "pravo vlasništva". Jedino radnici imaju pravo rada na tim sredstvima, pa prava koja iz toga prožlaze, a društvena pravna osoba ima pravo raspolaganja. Otuda potreba za znanstvenim utvrđivanjem zakonitosti evolucije vlasništva kao samovlasti, odnosno vlasničkog monopola na sredstvima za proizvodnju do materijalnog uvjeta udruženog rada, odnosno materijalne osnove ostvarivanja funkcija društvenih pravnih osoba.

Sasvim je sigurno da se objektivna zakonitost razvoja vlasništva jedino može utvrditi dijalektičkom metodom negacije negacije. Dijalektička analiza društveno-ekonomskog i pravnog fenomena vlasništva, koju smo izveli, omogućila je dijalektičku sintezu društveno-ekonomskog fenomena vlasništva. Sadržaj tog rada objavljen je u izdanju stručnih i znanstvenih radova Fakulteta organizacije i informatike Varaždin, 1977. godine, pod naslovom: Vlasništvo kao ekonomska funkcija zakona vrijednosti. Ovdje ćemo u sažetom sadržaju iznijeti osnovne zakonitosti evolucije vlasništva do suvremenih vlasničkih odnosa u nas, kako su to one utvrđene u spomenutom radu. Nadamo se da će i to biti odgovarajući doprinos produbljivanju spoznaja o prirodi društvenog vlasništva, nužnosti izgradjivanja, osim pravne i političke zaštite, i moralne zaštite društvenog vlasništva.

II. FORMIRANJE VLASNIŠTVA KAO EKONOMSKE I PRAVNE KATEGORIJE

Zakonitost nastanka i razvoja vlasništva identična je sa zakonitošću nastanka i razvoja robe i novca u djelovanju zakona vrijednosti. Vlasništvo se izražava na tržištu u djelovanju zakona vrijednosti kao voljom izražena suverenost, kako je to Marks kazao, u smislu "čuvara" roba da njima disponiraju, da robe razmjenjuju. Ta slobodna dispozicija vlasnika njihovim robama objektivna je uvjet za nesmetano djelovanje zakona vrijednosti. U tom procesu razmjene između upotrebe i korištenja stvari (upotrebne vrijednosti) s jedne strane i raspolaganja (vrijednosti) s druge strane izražavaju se antagonističke dijalektičke suprotnosti. Zakonitost negacije djeluje u pravcu afirmacije vrijednosti (upotrebne vrijednosti u robnom obliku) a to znači vlasništva kao samovlasti na stvarima.

Vlasništvo ima i pravno značenje koje se izražava u pravnoj ustanovi "prava vlasništva". Poseban skup pravnih normi, nazvan "stvarno pravo vlasništva", određen je da regulira vlasništvo kao ekonomski odnos izražen u samovlasti na stvarima. Stvarno pravo vlasništva kao poseban skup pravnih normi (pravila ponašanja kojima se izražava pravni sadržaj vlasništva) nastaje iz borbe društva protiv povrede vlasništva. Vlasništvo kao ekonomski odnos konstruiran u materijalnoj bazi društva i pravo vlasništva kao pravni odnos konstruiran u društvenoj nadgradnji čine jedinstvo objektivnog zakona razvoja društva. Pravo vlasništva u funkciji reguliranja vlasništva slijedi dijalektičku polarizaciju vlasništva. Ono se polarizira na dva ovlaštenja: prvo, pravo upotrebe (jus utendi) i pravo korištenja (jus fruendi) s jedne strane, i drugo pravo raspolaganja (jus abutendi) s druge strane. Ovlaštenje upotrebe i korištenja je pravo trošenja upotrebne vrijednosti stvari, a ovlaštenje na raspolaganje je pravo raspolaganja s vrijednošću stvari u procesu metamorfoze vrijednosti na tržištu. Pravo raspolaganja je tržišna kategorija, kategorija robe, a ujedno i kategorija vlasništva kao samovlasti na stvarima. Nastanak vlasništva, društvenog, a ne faktičkog karaktera, nije u proizvodnji niti u raspodjeli. Njegova je pojava vezana isključivo uz tržište - razmjenu. Subjekti na tržištu priznaju za vlasnika osobu koja raspolaže robom i koja ima jus abutendi, nezavisno od toga tko je robu proizveo. Proizvodnja se odvija izvan tržišta u procesu trošenja upotrebne vrijednosti i predstavlja osobno faktičko raspolaganje stvarima u obliku upotrebe, odnosno korištenja. I vlasništvo i pravo vlasništva izražavaju samovlast na stvarima u društveno-ekonomskim odnosima i znanstveno je neodrživo isključivanje

neposredne razvojne i egzistencijalne povezanosti funkcije i sadržaja vlasništva kao ekonomskog odnosa i prava vlasništva kao pravnog odnosa.

Vlasništvo kao samovlast na stvarima formiralo se u procesu raspadanja stare gentilne zajednice dobara pod pritiskom djelovanja zakona vrijednosti u obliku $R-N-R^{+n}$. Taj proces formiranja vlasništva imao je više prijelaznih oblika, kao što je plemensko vlasništvo u razmjeni između plemena, vlasništvo bratstva u razmjeni između bratstava, vlasništvo rodova, gensova, kućnih zadruga u razmjeni između rodova, gensova, kućnih zadruga. Kad se vlasnički monopol potpuno decentralizirao, kada se sveo na samovlast jedne individue, formirano je privatno vlasništvo. Ono se ispoljilo kao vlasnički monopol ne samo prema vani, kao što su to bili vlasnički oblici u procesu raspadanja prvobitne zajednice, već je istovremeno po svojoj suštini ono bilo vlasnički monopol unutar odgovarajuće asocijacije. Vlasništvo kao vlasnički monopol izražava se kao funkcija zakona vrijednosti, i to time što omogućava njegovo djelovanje. Formiranjem vlasništva kao funkcije djelovanja zakona vrijednosti stvoren je jedan od temeljnih uvjeta nastanka robovlasničkog društva, ono je i uvjet postojanja klasnog društva, društva proizvođača roba.

III. CENTRALIZACIJA I DECENTRALIZACIJA VLASNIŠTVA

Zakon vrijednosti prirodom svojeg ispoljavanja razvija vlasništvo. Radi egzistencije tržišta on zahtijeva da se donosioci roba na tržište identificiraju kao vlasnici roba. U tom smislu sudionici na tržištu moraju jedan drugog priznati vlasnikom koji slobodno raspolaže svojom robom. U tako afirmiranim vlasničkim odnosima sudionike tržišta zakon vrijednosti izjednačuje. U djelovanju zakona vrijednosti svaka je roba izraz određene količine društveno-potrebnog radnog vremena, tj. jednakog apstraktnog ljudskog rada pa su i sve robe na tržištu formalno jednake. Kao nosioci jednakog društvenog apstraktnog rada (koji je samo kvantitativno raspoređen među robama i među njihovim vlasnicima) svi su vlasnici formalno izjednačeni, nezavisno o veličini i obliku vlasništva, obliku robne privrede - uvijek u razmjeni robe gdje djeluje zakon vrijednosti.

Međutim, zakon vrijednosti ne uspostavlja samo formalnu jednakost vlasnika roba na tržištu, nego i razvojem konkurencije istovremeno uvjetuje diferencijaciju između različitih proizvođača (vlasnika) jednakih upotrebnih vrijednosti. Konkurencija

nužno dovodi do raslojavanja formalno jednakih vlasnika na ekonomski jače i ekonomski slabije, odnosno veće i manje vlasnike vrijednosti predmeta vlasništva. Raslojavajuće djelovanje zakona vrijednosti u razvoju vlasništva polarizira vlasnike u proturječan odnos. Na jednom polu su oni koji ekonomski jačaju vlasništvo s tendencijom potpune samovlasti na sredstvima za proizvodnju, a na drugom polu oni koji ekonomski slabe s tendencijom da izgube svojstvo vlasnika i time samovlast na sredstvima za proizvodnju.

Dalje, izjednačujuće djelovanje zakona vrijednosti razvija proces decentralizacije vlasništva, a raslojavajuće djelovanje proces centralizacije vlasništva. Što više ima koegzistentnih vlasnika, to više ima među njima formalne jednakosti, i protivno, što manje ima koegzistentnih vlasnika, to je slabija jednakost među njima. Zakonitost decentralizacije i centralizacije vlasništva odnosi se na svaku vlasničku samovlast, nezavisno o formi u kojoj se javlja i obliku društvenog uređenja u kojem vlasništvo egzistira. Jedino, u određenim etapama razvoja društveno-ekonomske formacije prevladava centralizacija vlasništva. Potpuno centralizirano vlasništvo prevladava uvijek na početku jedne društveno-ekonomske formacije. U kasnijem razvoju društveno-ekonomske formacije, pod pritiskom zakona vrijednosti čije je djelovanje nezadrživo pri određenom stupnju razvoja društvenih proizvodnih snaga i proizvodnje, dolazi do decentralizacije vlasništva. Zakonitost je normalnog društveno-ekonomskog razvoja određenog društva da centralizacija vlasništva bude u skladu s koncentracijom proizvodnje, odnosno decentralizacija vlasništva s dekoncentracijom proizvodnje.

No, u svim društveno-ekonomskim formacijama ispoljava se proces hipercentralizacije (pretjerane centralizacije) vlasništva i hipokoncentracije (nedovoljne koncentracije) proizvodnje, odnosno hipocentralizacije vlasništva i hiperkoncentracije proizvodnje. Hipercentralizacija vlasništva nastaje tada kada oblik i veličina vlasništva koči razvoj proizvodnih snaga koje zaostaju i izražavaju hipokoncentraciju proizvodnje. Hiperkoncentracija proizvodnje nastupa tada kada stupanj razvoja proizvodnih snaga društva prelazi dani vlasnički sustav koji je smetnja za daljnji razvoj proizvodnih snaga društva i izražava hipocentralizaciju vlasništva. U tome je opća objektivna zakonitost revolucije i evolucije vlasništva u društvenom razvoju.

IV. TRI CIKLUSA EVOLUCIJE VLASNIŠTVA U DRUŠTVENOM RAZVOJU

Sinteza zakonitosti evolucije vlasništva pokazuje da vlasništvo u svom razvoju slijedi tri ciklusa djelovanja zakona vrijednosti koje je utvrdio prof.dr R.Legradić u svojim radovima.

Prvi, robovlasnički (hrematistički) ciklus **započinje** gentilnim društvenim vlasništvom i razmjenom ili trampom ($R-R^{+n}$) između gentilnih zajednica. Dalje se pod pritiskom djelovanja zakona vrijednosti sitne robne privrede ($R-N-R^{+n}$) formira sitno privatno vlasništvo članova gensa. Potom se djelovanjem zakona vrijednosti u obliku $N-R-N^{+n}$ razvija vlasništvo na robovlasničkom trgovačkom kapitalu i djelovanjem zakona vrijednosti u obliku $N-N^{+n}$ vlasništvo na robovlasničkom zajmovnom (lihvarskom) kapitalu. U tom procesu formirano je krupno robovlasničko (hrematističko) vlasništvo.

Drugi, kapitalistički ciklus **započinje** od jedinstvenog vlasništva vladara feudalne države i feudalne radne, prirodne i na kraju novčane rente; iz njega se djelovanjem zakona vrijednosti sitne robne privrede ($R-N-R^{+n}$) razvija sitno privatno vlasništvo kmetova i feudalnih zanatlija. U daljnjem djelovanju zakona vrijednosti u obliku $N-R-N^{+n}$ razvija se vlasništvo na feudalnom trgovačkom kapitalu i djelovanjem zakona vrijednosti u obliku $N-N^{+n}$ vlasništvo na feudalnom zajmovnom (lihvarskom) kapitalu. Iz tog procesa prvobitne akumulacije kapitala formira se krupno kapitalističko vlasništvo na proizvodnom kapitalu.

Treći, socijalističko-samoupravni ciklus **započinje** od jedinstvenog vlasništva proleTERSKE države na sredstvima za proizvodnju i nasuprot njemu javnog vlasništva proletera na vlastitoj radnoj snazi. U procesu uvođenja radničkog samoupravljanja ukida se državno vlasništvo na vlastitoj radnoj snazi proleteriata, formira se općedruštvena zajednica na sredstvima za proizvodnju (društveno vlasništvo) kao nevlasnička kategorija. Taj proces omogućava djelovanje zakona vrijednosti krupne robne privrede socijalizma.

Djelovanjem zakona vrijednosti krupne robne privrede socijalizma razvija se:

- društveno vlasništvo sredstava rada i poslovanja, na kojima imaju organizacije udruženog rada pravo raspolaganja u pravnom prometu (kvazivlasništvo - pravo slično vlasništvu);

- društveno vlasništvo sredstava za zadovoljavanje zajedničkih potreba na kojima imaju pravo raspolaganja u pravnom prometu (kvazivlasništvo) samoupravne interesne i druge zajednice;
- društveno vlasništvo sredstava za zadovoljavanje općih društvenih potreba na kojima imaju pravo raspolaganja u pravnom prometu (kvazivlasništvo) društveno-političke zajednice;
- društveno vlasništvo sredstava društveno-političkih i drugih društvenih organizacija, na kojima imaju pravo raspolaganja (kvazivlasništvo) društveno-političke i druge društvene organizacije;
- osobno vlasništvo udruženih radnika na sredstvima za osobnu potrošnju.

Karakteristična je zakonitost da svaki od spomenuta tri ciklusa započinje s različitim oblikom vlasništva. Robovlasnički započinje s gentilnim društvenim vlasništvom, kapitalistički sa sitnim privatnim vlasništvom, a socijalističko-samoupravni ciklus započinje s vlasništvom države socijalističkog društva. Međutim, sva tri ciklusa polaze od sustava naturalne (bezrobne) privrede. Robovlasnički (hrematistički) ciklus polazi od gentilne naturalne privrede, kapitalistički od feudalne naturalne privrede, a socijalističko-samoupravni od socijalističko-etatičke specifične naturalne privrede.

Prijelazi dominantnih oblika vlasništva na sredstvima za proizvodnju jednog ciklusa u drugi izražavaju procese socijalnih revolucija. Revolucije mijenjaju socijalnu bazu neposrednih proizvođača na sredstvima za proizvodnju određenog oblika vlasništva. Rob se pretvara u kmeta, kmet u najamnog radnika, najamni radnik u udruženog radnika (asocijanta). Mijenja se oblik i način reprodukcije radne snage. Za reprodukciju radne snage brine robovlasnik, kmetovi se već sami brinu za reprodukciju radne snage, proletarijat se reproducira prodajom vlastite radne snage, a udruženi radnici su konačno gospodari proizvodnje.

V. RAZVOJ VLASNIŠTVA I SOCIJALNE REVOLUCIJE

Kad u procesu razvoja vlasništva dodje do hipercentralizacije ili hipocentralizacije vlasništva, javljaju se socijalne revolucije. Antinaturalne socijalne revolucije (robovlasnička, kapitalistička, socijalističko-samoupravna) razvijaju kroz proces hiperkoncentracije proizvodnje, tj. kroz pojačani tempo razvoja društvenih proizvodnih snaga koje razbijaju uske vla-

sničke okvire naturalnih privreda. Antirobno-novčane socijalne revolucije (feudalna i proleterska - antikapitalistička) razvijaju se kroz proces hipercentralizacije vlasništva, tj. kroz prelazak vlasništva na sredstvima za proizvodnju u ruke sve manjeg broja sve krupnijih vlasnika (robovlasnika, kapitalista). Ove revolucije završavaju totalnom centralizacijom vlasništva na sredstvima za proizvodnju u rukama države (feudalne, proleterske). Potpuna centralizacija vlasništva na sredstvima za proizvodnju ujedno je i likvidacija dotad vladajuće klase (robovlasničke, kapitalističke).

Proces hipercentralizacije vlasništva i hipokoncentracije proizvodnje bio je uzrok dosadašnjih proleterskih revolucija. Malobrojna krupna poduzeća kapitalističkog privatnog vlasništva u nerazvijenim zemljama izražavala su visoki stupanj centralizacije vlasništva u odnosu na niski stupanj koncentracije proizvodnje - naturalne i sitnorobne proizvodnje. Pauperizacijom masa sitnih proizvođača jača snaga revolucionarnog proletarijata do diktature proletarijata kojom se potpuno centralizira vlasništvo na sredstvima za proizvodnju u vlasništvo proleterske države. Pobjede proleterskih revolucija u nerazvijenim zemljama utjecale su na posebno izučavanje ove zakonitosti u kapitalističkim zemljama (škola Džona Mejnarda Kejnza). Vladajuće je gledište kapitalističke teorije da kapitalističke države moraju dovoditi raskorak između hipercentralizacije vlasništva (kapitala) i zaostajanja proizvodnih snaga društva (koncentracija kapitala) u snošljiviju mjeru, a ta je u politici tzv. pune zaposlenosti koja se provodi u razvijenim kapitalističkim zemljama. Hipercentralizacija vlasništva i hipokoncentracija proizvodnje kao zakonitosti socijalističkih revolucija znanstveno se potvrđuju u teoriji i praksi što isključuje dileme o razlozima socijalističkih revolucija u nerazvijenim zemljama, odnosno odsustvo pojava socijalističkih revolucija u razvijenim kapitalističkim zemljama.

VI. UPRAVLJANJE RADNIKA I DRUGIH RADNIH LJUDI SREDSTVIMA DRUŠTVENOG VLASNIŠTVA I UKIDANJE VLASNIŠTVA KAO SAMOVLASTI

Centralizacijom kapitalističkog privatnog vlasništva u vlasništvo socijalističke države stvara se nužno specifična naturalna privreda etatističkog socijalizma. Vlasništvo na sredstvima za proizvodnju se hipercentralizira, a proizvodnja se izražava kao hipokoncentrirana. Taj nesklad diktatura proletarijata može riješiti jedino forsiranim razvojem proizvodnih snaga, ali uspješno tek uvodjenjem radničkog samoupravljanja na sredstvima za proizvodnju društvenog karaktera i omogućavanjem djelovanja zakona vrije-

dnosti samoupravnog socijalizma. Djelovanju tog zakona vrijednosti služi pravo raspolaganja u pravnom prometu sredstvima u društvenom vlasništvu (kvazivlasništvo) koje imaju društvene pravne osobe.

Radničko samoupravljanje izražava proces odumiranja zakona vrijednosti na radnoj snazi proletera. U procesu radničkog samoupravljanja proleter i kao udruženi radnici u organizacijama udruženog rada postaju gospodari proizvodnje i rezultata proizvodnje. Ukidanjem sitnog privatnog vlasništva proletera na radnoj snazi kroz radničko samoupravljanje ukida se kapitalistički društveno-ekonomski odnos, a time i posljednji oblik klasnih odnosa. Jer, radna snaga proletarijata kao roba je razvojna prepreka koju kapitalizam ne može prevladati.

Idejno i ustavno inauguriran i potvrđivan praksom proces samoupravnog društveno-ekonomskog razvoja u Jugoslaviji iznenadjujuće dosljedno slijedi objektivnu zakonitost da bez ukidanja sitne robne privrede, odnosno sitnog privatnog vlasništva proletarijata na vlastitoj radnoj snazi, nije moguće ukinuti nikakav kapitalizam pa ni socijalistički državno-najamnički sustav, tj. nije moguće likvidirati hipercentralizaciju vlasništva na kapitalu. U nas je uz proces industrijalizacije, tj. proces ukidanja hipokonzentracije proizvodnje u društveno-ekonomskoj bazi, razvijen proces deetatizacije kapitala, tj. ukidanja hipercentralizacije vlasništva s nivoa države. Hipercentralizirano vlasništvo na kapitalu predano je na upravljanje udruženim radnicima i u kvazivlasništvo organizacijama udruženog rada koje nezavisno od države ekonomski djeluju kao subjekti ponovno oslobođenog djelovanja zakona vrijednosti krupne robne privrede, i to na novoj socijalnoj osnovici samoupravljača - udruženih radnika. Taj proces je objektivno uvjetovan, dijalektički zakonit pa stoga i znanstven.

Proces društveno-ekonomskog razvoja u nas ističe zakonitost da nakon ukidanja hipercentralizacije vlasništva kroz proces decentralizacije sredstava za proizvodnju na organizacije udruženog rada započinje proces pojačane koncentracije proizvodnje (udruživanje rada i sredstava). Ta koncentracija proizvodnje determinira odgovarajuće dimenzije kvazivlasništva na društvenim sredstvima (centralizacija društvenih sredstava - kvazikapitala). Međutim, ako koncentracija kvazikapitala premaši okvire date centralizacije kvazikapitala (suviše male da budu okvir razvijenih proizvodnih snaga), neminovna je periodična hiperkonzentracija proizvodnje, odnosno hipocentralizacija kvazivlasništva koja se mora ukinuti. Proizlazi da se i u samoupravnoj krupnoj robnoj privredi mogu javljati ciklička kretanja - krize hiperkonzentracije proizvodnje kao u liberalnom kapitalizmu.

Razvijeni oblici vlasništva u funkciji zakona vrijednosti u nas upućuju na poimanje zakona vrijednosti socijalizma koji je kao funkciju izgubio sitno privatno vlasništvo proletera na vlastitoj radnoj snazi i koji se dalje slobodno ispoljava kao zakon vrijednosti socijalističke krupne robne privrede organizacija udruženog rada. Društveno-ekonomski odnos, u kojem se taj proces razvija, jest radničko samoupravljanje. Zakon vrijednosti socijalizma je dijalektička negacija negacije zakona vrijednosti kapitalizma time što ukida sitnu robnu privredu (i sitnu robnu privredu uopće kroz povezivanje građanskog vlasništva s društvenim) i poprima novi i viši oblik djelovanja zakona vrijednosti čije djelovanje se usmjerava samoupravnim sporazumijevanjem i društvenim dogovaranjem.

Osim socijalističkih oblika vlasništva (društveno vlasništvo sredstava rada i poslovanja, društveno vlasništvo sredstava zajedničkih potreba, društveno vlasništvo sredstava općih društvenih potreba, društveno vlasništvo sredstava društveno-političkih i drugih društvenih organizacija i osobno vlasništvo) u nas egzistira vlasništvo građana na sredstvima za osobni rad kao ustavom utvrđena ekonomska i pravna kategorija. Istina, u pravnim izvorima govori se o "pravu" vlasništva građana, a pravo vlasništva se inače tretira kao sinonim (pravni izraz vlasništva kao monopola) privatnog vlasništva. Možemo, dakle, zaključiti da se vlasništvo građana u nas ispoljava kao privatno vlasništvo u procesu ukidanja. Vlasništvo građana na zemljištu i na drugim sredstvima osobnog rada, kako to potvrđuje praksa našeg društveno-ekonomskog razvoja, nije socijalistički oblik vlasništva. Ali, ono je vlasnička kategorija koja se razvojem proizvodnih snaga postepeno (dijalektički) ukida i u tom procesu, kroz različite oblike udruživanja, transformira u sastavni element samoupravnih socijalističkih produkcionih odnosa.

VII. KRETANJE VLASNIŠTVA

Ostvarujući funkciju zakona vrijednosti vlasništvo se kreće s jednog subjekta na drugi, s jednog nosioca vlasničke samovlasti na drugog. Kretanje vlasništva javlja se kao zakonito (metamorfozno i nemetamorfozno) i nezakonito (antimetamorfozno, interuptivno i repulsivno).

Metamorfozno kretanje vlasništva je neposredno zakoniti oblik kretanja vlasništva prema objektivnom zakonu vrijednosti. To je normalni oblik kretanja vlasništva na tržištu robe, u pravnom prometu.

Nemetamorfozno kretanje vlasništva je izuzetno kretanje vlasništva. Ono se izražava kao zamjena ili trampa na tržištu u javnoj sferi vlasnika. Kao poklon i nasljedjivanje ono se izražava izvan tržišta u subjektivnoj sferi vlasnika. Ovi načini kretanja vlasništva nisu metamorfozni, ali su objektivno uvjetovani djelovanjem zakona vrijednosti.

Koegzistencija ili relativno mirovanje vlasništva izražava uvjet i pretpostavku za redovito i zakonito kretanje vlasništva. Bez relativnog mirovanja vlasništva u koegzistenciji ne bi bilo moguće nikakvo kretanje vlasništva pa ni djelovanje zakona vrijednosti.

I porez je jedan od oblika nemetamorfoznog kretanja vlasništva. Iako je porez uzimanje vlasništva bez protuvrijednosti, on ne izražava antimetamorfozno kretanje vlasništva. To je političko kretanje vlasništva i objektivno je zakonito ako osigurava nesmetano djelovanje zakona vrijednosti.

Antimetamorfozno kretanje vlasništva je napad na metamorfozu vrijednosti vlasništva. Izražava se krađom, prijevarom, utajom, pronevjerom, razbojstvom, pljačkom, ucjenom, gangsterizmom, neloyalnom konkurencijom i drugim deliktnim radnjama imovinskog karaktera. Antimetamorfozno kretanje vlasništva je abnormalno, izuzetno kretanje vlasništva. Ono predstavlja negaciju zakona vrijednosti. U borbi protiv antimetamorfoznog kretanja vlasništva, odnosno kretanja vlasništva bez metamorfoze vrijednosti, razvilo se krivično pravo i toj borbi danas služi.

Interruptivno kretanje vlasništva proizlazi iz prekidanja metamorfoze vrijednosti i zaustavljanja ostvarivanja funkcije vlasništva u djelovanju zakona vrijednosti. To je oblik povrede zakona vrijednosti, proturječnost u društveno-produkcionim odnosima protiv kojeg se društvo bori pravnim pravilima. U borbi protiv interruptivnog kretanja vlasništva, odnosno otežanog metamorfoznog kretanja vlasništva, razvilo se imovinsko pravo i ono toj borbi danas služi.

Repulsivno kretanje vlasništva je svako kretanje vlasništva kojim se narušava mirovanje razgraničenih koegzistirajućih vlasništava. Repulsivno kretanje vlasništva je u skladu sa zakonom vrijednosti ako se izražava kao odbijanje (odbrana) od antimetamorfoznog napadaja ili od interruptivnog napadaja na vlasništvo. Naprotiv, repulsivno kretanje vlasništva je protivno zakonu vrijednosti ako se izražava kao prekoračenje zakonitog odbijanja jednog vlasništva od drugog. Iz repulsivnog kršenja zakona vrijednosti razvilo se i dalje se učvršćuje zakonito

(metamorfozno ili nemetamorfozno) stjecanje (kretanje) vlasništva. Ovo zakonito stjecanje vlasništva formiralo se kao pravo vlasništva koje djeluje protiv svakog drugog (erga omnes) - apsolutno pravo. Isto tako su se u tom procesu razvila stvarna prava na tuđoj stvari (zalog, služnost, gradjenje).

Oblici kretanja vlasništva polariziraju se oko dva dijametralno suprotna djelovanja zakona vrijednosti: oko izjednačujućeg ili oko raslojavajućeg djelovanja zakona vrijednosti. Izraz izjednačujućeg djelovanja zakona vrijednosti i istovremeno decentralizacija vlasništva jeste metamorfozno, nemetamorfozno i koegzistentno kretanje vlasništva. Raslojavajuće djelovanje zakona vrijednosti, što je i poluga centralizacije vlasništva, izražava antimetamorfozno i političko kretanje vlasništva. Obje sfere kretanja vlasništva čine kao polariteti jednu dijalektičku cjelinu (kompleks). Njihovu zajedničku suštinu izražava djelovanje zakona vrijednosti, i to istovremeno i kao izjednačujuće i kao raslojavajuće djelovanje. Svi su oblici kretanja vlasništva, isto kao i njihov razvoj, posljedica djelovanja zakona vrijednosti.

VIII. POTVRDA ZAKONITOSTI EVOLUCIJE VLASNIŠTVA U JUGOSLAVENSKOM PRAVNOM PORETKU

Smisao sadašnjeg ustavnog poretka i neposredna aktivnost na primjeni Zakona o udruženom radu, u tretiranju vlasništva kao ekonomske kategorije (mislimo na karakter i funkciju, a ne naziv vlasništva) potvrđuje iznijete zaključke o egzistenciji vlasništva na suvremenom, najvišem stupnju svojeg razvoja. Tako se nesumnjivo u praksi valorizira znanstveno teorijska realnost teze o egzistenciji kvazivlasništva kao prava raspolaganja sredstvima društvenog vlasništva u pravnom prometu i oblicima društvenog vlasništva kako smo ih ranije označili. Proces primjene ustavnog sustava dosljedno slijedi princip da je društveno vlasništvo negacija "prava" vlasništva, a to znači negacija negacije klasičnog vlasničkog monopola, u prvom redu na sredstvima za proizvodnju. Društveno vlasništvo determinira se kao izraz socijalističkih društveno-ekonomskih odnosa među ljudima, osnova slobodnog udruženog rada i vladajućeg položaja radničke klase u proizvodnji i u cjelini odnosa u društvenoj reprodukciji, kao i vlastitim radom stečenog osobnog vlasništva koje služi zadovoljavanju osobnih potreba i interesa čovjekovih. U tim društveno-ekonomskim odnosima koji izražavaju društveno vlasništvo nitko nema apsolutno pravo na društvenim sredstvima, nego samo određenu dimenziju prava. U tome je činjenica da društveno vlasništvo sredstava za proizvodnju u ekonomsko-pravnom smislu

nije vlasnički monopol. Ono je dijalektički ukinuto vlasništvo (ono je "ne vlasništvo"). Ovaj ne vlasnički karakter društvenih sredstava može se označiti i kao "opću zajednicu sredstava društvenog karaktera". Vrijedno je samo istaći da se u ovom nazivu izbjegava riječ "vlasništvo" jer se ne radi o vlasništvu uopće, a označava se ukupnost materijalne vrijednosti društva i društveni karakter sredstava rada i poslovanja. Zakon o udruženom radu uglavnom društveno vlasništvo značava terminom "društvena sredstva".

Osnovni subjekt u društveno-ekonomskim odnosima kao izrazu društvenog vlasništva (opće zajednice sredstava društvenog karaktera) ustavom je određen udruženi radnik (ne najamni radnik); udružen u osnovnoj organizaciji udruženog rada. Udruženi radnik je isključivi nosilac i jedinog prava koje se na društvenom vlasništvu može steći, a to je pravo rada (ne radi se o "pravu korištenja" kao stvarnom pravu). Pravo rada društvenim sredstvima za proizvodnju označava neposredni odnos udruženog radnika prema sredstvima za proizvodnju i sredstvima društvene reprodukcije. Pravo rada u sebi sadrži prava radnika u osnovnoj organizaciji udruženog rada da zajedno i ravnopravno:

- svojim radom sudjeluju u procesu rada i proizvodnje i upravljaju radom i poslovanjem,
- upravljaju poslovima i sredstvima u cjelokupnosti odnosa društvene reprodukcije,
- odlučuju o udruživanju rada i sredstava i povezivanju u odgovarajuće oblike udruživanja i povezivanja,
- odlučuju o dohotku i raspoređuju dohodak kao i sredstva za osobnu i zajedničku potrošnju,
- stječu osobni dohodak i uredjuju međusobne odnose u radu.

Društveno vlasništvo sredstava rada i poslovanja, na kojima udruženi radnici ostvaruju spomenuti sadržaj prava rada, nesumnjivo je određen dio ukupnosti sredstava društvenog vlasništva - društvenih sredstava. Radi realizacije prava rada društvenim sredstvima u odnosima pravnog prometa društvenim sredstvima utvrđeno je pravo osnovnoj organizaciji udruženog rada da raspolaže u tržišnim odnosima sredstvima rada i poslovanja i da djeluje u ime i za račun radnika u obligacionim odnosima. Na temelju tog svog prava raspolaganja osnovna organizacija udruženog rada može stvori, novčana sredstva i materijalna prava kao društveno vlasništvo - društvena sredstva:

- prenositi na druge društvene pravne osobe,

- pribavljati sredstva u društveno vlasništvo od nosilaca prava vlasništva,
- otudjivati društvena sredstva iz društvenog vlasništva,
- davati društvena sredstva na privremeno korištenje,
- zamjenjivati društvena sredstva,
- po drugim osnovama raspolagati društvenim sredstvima.

Mi smo pravo raspolaganja organizacija udruženog rada u pravnom prometu društvenim sredstvima označili "kvazivlasništvom". Ono nije vlasništvo jer proizlazi iz nevlasništva, ali u djelovanju zakona vrijednosti socijalizma u tržišnim odnosima između organizacija udruženog rada i drugih pravnih subjekata na tržištu izražava funkciju vlasništva (pravo raspolaganja u tržišnim odnosima).

Na kraju, utvrđene zakonitosti iz analize razvoja vlasništva, od njegovog formiranja u prvobitnoj zajednici, preko svih njegovih vlasničkih oblika u klasnom društvu, do naših suvremenih samoupravnih društveno-ekonomskih odnosa, pokazuju započeto kretanje k procesu za koji je Marks kazao da predstavlja pretvaranje svih funkcija u procesu reprodukcije, koje su dosad bile skopčane s vlasništvom na kapitalu, u proste funkcije udruženih proizvođača, u društvene funkcije.